

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ БОТАНІЧНИЙ САД ІМ. М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ІАІП НААН
AKADEMIA POMORSKA W SŁUPSKU
ПОЛТАВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОТАНІЧНОГО ТОВАРИСТВА

Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій

Матеріали
Десятої Міжнародної науково-практичної конференції

21-22 листопада 2022 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ НАУК
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ БОТАНІЧНИЙ САД ІМ. М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ІАІП НААН
AKADEMIĄ POMORSKĄ W SŁUPSKU
ПОЛТАВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БОТАНІЧНОГО ТОВАРИСТВА

Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій

Матеріали
десятої Міжнародної науково-практичної конференції
21-22 листопада 2022 р.

Medicinal Herbs: from Past Experience to New Technologies

Proceedings
of Tenth International Scientific and Practical Conference
November, 21-22, 2022

Полтава: 2022 р

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

До 85-річчя із дня народження селекціонерки і дослідниці лікарських рослин Л.П.Шелудько

ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО: ФОТОЛІТОПИС ЖИТТЯ ТА НАЙБІЛЬШ ВАГОМИХ ЗДОБУТКІВ	9
Глущенко Л.А. ЛІДІЯ ШЕЛУДЬКО: ЖИТТЯ З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ	21
Клименко С.В. Л.П. ШЕЛУДЬКО – ВІДОМА УКРАЇНЬСЬКА СЕЛЕКЦІОНЕРКА, НАУКОВИЦЯ, ДОСЛІДНИЦЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН	25
Колосович М.П. РОМАНТИЧНИЙ НАУКОВЕЦЬ	28
Самородов В.М., Поспелов С.В., Федорчук М.І. У СЯЙВІ ПРОМЕНИСТИМ СЛАВНИХ ЛІТ: ДО 85-РІЧЧЯ Л.П. ШЕЛУДЬКО (1937-2019)	30
Куценко Н. І. СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ЛІДІЇ ПАНАСІВНИ ШЕЛУДЬКО (20.11.1937 р. – 03.02.2019 р.)	36
Шиян О.О. ІЗ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ЛІДІЇ ШЕЛУДЬКО (1937-2019)	40
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ Л. П. ШЕЛУДЬКО	42

РОЗДІЛ 2

Дослідження рослин природної флори.

Інтродукція, біологія і культивування лікарських рослин

Антонець М.О., Антонець О.А., Хоміна В.Я., Вітровчак Л.А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ» У РЕЖИМІ ON-LINE	56
Бондарчук О., Рахметов Д. ОНТОМОРФОГЕНЕЗ РОСЛИН РОДУ <i>PHYSALIS</i> L. ЗА УМОВ ІНТРОДУКЦІЇ В НБС ІМЕНІ М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ	58
Вергун О., Корабльова О., Рахметов Д., Фіщенко В., Газнюк М., Свиденко Л., ПОРІВНЯЛЬНИЙ БІОХІМІЧНИЙ СКЛАД ВИДІВ РОДУ <i>ARTEMISIA</i> L. В ПЕРІОД ВЕГЕТАЦІЇ.	60
Дьомін Д.Г., Дековець В.О., Кулик М.І. ЕНЕРГЕТИЧНІ КУЛЬТУРИ: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ БІОМАСИ	63
Кигим С. Л., Самородов В. М. НАТУРАЛІСТ ДМИТРО ІВАШИН: БІОГРАФІЯ У РОЗРІЗІ МУЗЕЙНИХ ЗІБРАНЬ	65
Кічігіна О.О., Куценко Н.І., Дем'янюк О.С., Цибро Ю.А., Гаврилюк Л.В. ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУВАННЯ ЧИСТОТИ І ВІДХОДУ НАСІННЯ <i>ASTRAGALUS FALCATUS</i> LAM	70
Корнілова Н.А., Шевченко Т.Л. ОСОБЛИВОСТІ РОЗМНОЖЕННЯ РОЗМАРИНУ ЛІКАРСЬКОГО В КІМНАТНИХ УМОВАХ	73
Красовський В.В., Черняк Т.В., Федько Р.М., Федько Л.А. ХАРЧОВІ ТА ЛІКАРСЬКІ ВЛАСТИВОСТІ СМОКІВНИЦІ КАРІЙСЬКОЇ (<i>FICUS CARICA</i> L.) – НОВОГО ІНТРОДУКТА ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	76
Міщенко О.В., Поспелов С.В. ВПЛИВ РОЗМІРУ ФРАКЦІЙ НАСІННЯ ЕХІНАЦЕЇ НА ЇХ ПОСІВНІ ЯКОСТІ	79
Приведенюк Н.В., Трубка В.А., Сапа Т.В., Приведенюк Т.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ РОМАШКИ ЛІКАРСЬКОЇ (<i>MATRICARIA RECUTITA</i> L.) В УМОВАХ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	82
Рахметов Д., Вергун О., Шиманська О., Бондарчук О., Рахметова С. <i>ISATIS TINCTORIA</i> L. (BRASSICACEAE) – МУЛЬТИФУНКЦІОНАЛЬНА РОСЛИНА	85
Рахметов Д., Бондарчук О., Рахметова С., Куцоконь Н., Рашидов Н. СОБЛИВОСТІ ОНТОМОРФОГЕНЕЗУ РОСЛИН РІЗНИХ ГЕНОТИПІВ <i>CICER ARIETINUM</i> L. В УМОВАХ	87

Самородов В.М.¹, доцент, Поспелов С.В.¹, д.с.-г.н. Федорчук М.І.², д.с.-г.н.

¹Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

²Дослідна станція лікарських рослин ІАП НААН, с. Березоточа, Полтавська обл., Україна

У СЯЙВІ ПРОМЕНИСТІМ СЛАВНИХ ЛІТ: ДО 85-РІЧЧЯ Л.П.ШЕЛУДЬКО (1937-2019)

Ключові слова: Лідія Шелудько, лікарські рослини, м'ята перцева, історія науки

На календарі пам'ятних дат української аграрної науки знаменна річниця – 85-річчя Лідії Панасівни Шелудько – знаної в Україні та за її межами діячки в царині лікарського рослинництва, невтомної та послідовної інтродукторки м'яти, її найбільш результативної селекціонерки [4,5].

Народилася вона 20 листопада 1937 року в м. Краснокутськ Харківської області в родині адвоката. В 1954 році закінчила середню школу в м. Лубни Полтавської області зі срібною медаллю.

Романтик за покликанням долі, Ліда мріяла стати археологом. Проте все вийшло інакше, і розкривати таємниці історії їй не судилося. Замість університету вона вступила до Уманського сільськогосподарського інституту, де протягом 1955-1960 рр. навчалася на плодоовочевому факультеті, по закінченню отримала фах вченого агронома плодоовочівника та диплом з відзнакою [2,5].

Відомий Інститут захоплював студентів відлагодженим навчальним процесом і чудовими експериментальними полями, садами, дослідними ділянками. Вчилися тогочасні студенти із бажанням, адже все було для них таким цікавим, новим, невідомим. Добірний викладацький склад опікувався ними, – високопрофесійні викладачі не лише навчали, а й ставали для студентів справжніми наставниками життя. Перш за все серед них виділялись всесвітньо відомий агротехнік професор С.С. Рубін, ушанований помолог і садівник О.С. Андрієнко, знавець плодових і польових культур Г.К. Карпенчук. Ставлення до занять та практик було серйозне, відповідальне, соромно було не знати або не вчитися у таких знаних фахівців.

Курс, на якому навчалась Ліда, дуже поважно відносився до викладачів, прислухались до кожного їхнього слова. Адже семінари, практичні заняття і польова практика проводилися дуже цікаво. Багато хто з того студентського загалу на виробничій практиці після четвертого курсу керував ланками, бригадами, розсадниками. Разом з цим, встигали зробити щось і для душі. Наприклад, Ліда стала активною учасницею художньої самодіяльності. Весела, кмітлива, з природним почуттям гумору, вона об'єднувала багатьох навколо себе. А як швидко і вправно вона виконувала роботи на практиці, обсяг яких був часто не на жарт великим – сапали, так по 2-3 сотки, збирали яблука, так по 100-150 кг за день. Дівоча група, у якій вона вчилася, завжди була першою: зробивши своє завдання, кожна із студенток поспішала допомогти подругам, які відставав.

Ліда підготувала та захистила перед державною екзаменаційною комісією дуже цікаву і досить незвичайну як по тих часах дипломну роботу - «План цветочно-декоративного оформления парка им. 40-летия Октября города Умани». Голова державної екзаменаційної комісії, директор Мліївської дослідної станції садівництва звернув увагу на це дослідження і навіть запропонував його авторці посаду наукового співробітника відділу квітникарства очолюваної ним знаменитої установи, де тоді займалися квітникарством. Але молода випускниця відмовилася і за власним бажанням у 1960 р. поїхала на виробництво. Вона всіляко хотіла

зануритись у вир практичної роботи, тому і обрала посаду агронома плодового розсадника радгоспу «1 августа» Валківського району Харківської області.

Проте, у середині січня 1961 р. доля повертає молоду фахівчиню на стежину науки, адже вона починає працювати в знаній та єдиній за своїм професійним направленням установі нашої держави – Українській дослідній станції лікарських рослин. Їй вона віддає більш як 44 роки життя, проходячи шлях від молодшого наукового співробітника до провідного наукового співробітника відділу селекції та насінництва нині вже Дослідної станції лікарських рослин [2,4,5].

За весь період наукової роботи Л.П.Шелудько не тільки самовіддано виконувала складну селекційну роботу. Крім цього вона щорічно керувала практикою студентів з різних фармацевтичних вузів і технікумів колишнього Союзу і України. Крім цього, за сумісництвом викладала в Полтавському сільськогосподарському технікумі з підготовки керівних кадрів. Дуже цілеспрямовано Лідія Панасівна здійснювала впровадження наукових розробок у виробництво, адже багато разів на рік вона виїздила до спеціалізованих господарств з вирощування лікарських рослин. Селекціонерка була активним учасником конференцій, нарад та з'їздів, з трибуни яких пропагувала не лише власні наукові розробки, а й досягнення колективу Станції. Особливо пам'ятним для неї був Міжнародний конгрес генетиків і селекціонерів, який проходив у стінах Московського університету ім. Ломоносова впродовж 15 днів. Довгий час Л.П. Шелудько була членом ради ботанічних садів України.

За роки трудової діяльності Л.П. Шелудько брала активну участь у громадському житті колективу установи. Шість разів поспіль її обирали до профспілкового комітету, а також до Лубенської районної ради 2-х скликань (1974-1975 рр. та 1975-1977 рр.). Тут вона працювала секретарем комісії з охорони здоров'я. Таку довіру Лідія Панасівна заслужила за свою принциповість та справедливість, вміння об'єктивно розібратися у будь-якій складній ситуації, дійшовши, як-то кажуть, до самої сутності питань, які розглядались.

Лірична вдача та бажання освоїти щось нове не полишало Лідію Панасівну і поза роботою. Кожної відпустки вона обирала нові туристичні маршрути. З 15 республік колишнього СРСР відвідала 11, при цьому вона підкорила вершини карпатської Говерли, кримської Ай-Петрі, казахських Великих та Малих Алатау. Затамувавши подих, споглядала красу озера Ріца на Кавказі, напруживши сили, мандрувала пустелею Тукумського заповідника у Казахстані Відвідала вона і колишню Чехословаччину, Польщу, Болгарію, Фінляндію і навіть далеку Індію.

Крім туризму захоплювалася художньою самодіяльністю. Ще в 4-му класі зіграла свої перші аматорські ролі, згодом була сцена інституту, ну, а вже на Станції декілька поколінь співробітників знали її як неперевершену виконавицю характерних героїнь української драматичної класики, надто Проні Прокопівни із знаменитої комедії «За двома зайцями».

Як бачимо, на все вистачало часу та снаги, але на першому плані завжди був науковий пошук. Перш за все слід зазначити, що на матеріалах вивчення колекцій генофонду м'яти та результатах її селекції Л.П.Шелудько в 1985 році захистила при Головному Ботанічному саду АН СРСР (м. Москва) дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата сільськогосподарських наук на тему: «Исходный материал и результаты селекции мяты в условиях Лесостепной зоны Украины». Вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «Селекція і насінництво» їй було присвоєно в 1988 році [4,5].

До цього Л.П. Шелудько йшла майже 25 років, створивши найбільшу в Україні колекцію м'яти, яка налічувала 237 зразків (видів, підвидів, сортів, сортозразків) вітчизняної і зарубіжної селекції. Їх вивчення за 20 тестами дало

змогу виділити за комплексом господарсько-цінних ознак перспективні для подальшої селекційної роботи види і сорти.

Згідно плану співробітництва з країнами колишнього РЕВ Лідія Панасівна в 1974 році була направлена до Інституту троянди, ефіроолійних і лікарських рослин у місто Казанлик в Болгарії. Ознайомившись там з селекційною роботою з м'яти, вона привезла кращі сорти селекції Інституту та зразки (30 шт.), провела їх випробування в умовах України (1975-1979 рр.) з метою визначення придатності для вирощування та використання в селекційних цілях.

Дослідницею було встановлено, що одним з важливих напрямків селекції м'яти слід вважати відбір на фертильність. Поряд із штучною гібридизацією видів для прискорення селекційного процесу Л.П. Шелудько рекомендувала проводити схрещування фертильних і чоловічо-стерильних форм в умовах ізоляції, з обов'язковим добором у генеративному потомстві. Для селекційної практики були рекомендовані конкретні види, сорти і комбінації схрещувань щодо створення вихідного матеріалу [4].

Для отримання ефірної олії та ментолу Л.П. Шелудько вивела сорти м'яти Лубенчанка і Згадка, у сировині яких міститься 3,4% ефірної олії із вмістом у ній загального ментолу 81-88%. Для отримання сировини на аптечний лист створено сорти м'яти Чорнолиста, Лідія, Мама, Лебедина пісня. Сорт Чорнолиста Державною комісією по сортовипробуванню визнаний державним стандартом м'яти на аптечний лист. Сорти Лідія, Мама, Лебедина пісня за збором ефірної олії перевищують стандарт в 1,8-2 рази, тому рекомендовані до комплексного використання, як на аптечний лист, так і на ефірну олію, вміст якої від 3,54 до 4%. Ці культивари на аптечний лист зручні для механізованого збирання, екологічно пластичні, мають перцевий букет з приємним ароматом олії і листа. Їх висока якість визнана на численних виставках і презентаціях. Зокрема, на Міжнародній виставці садівництва «Експо-93» (м. Штутгарт, Німеччина), сорт Лідія відмічено срібною медаллю, а сорти Згадка і Чорнолиста успішно пройшли випробування в Німеччині. Крім них створено сорт м'яти довголистої Посульська ліналоольна, компонентом в ефірній олії якої є ліналоол (86,2%) для парфумерної та хіміко-фармацевтичної промисловості [3,5].

В загалі ж за результатами цілеспрямованої наукової роботи Лідією Панасівною були створені популяції низки лікарських культур – вовчуга польового (1965 р.), ромашки лікарської (1974 р.) та три сортозразки м'яти. Працюючи на Станції Л.П. Шелудько самостійно та у співавторстві створила 11 сортів лікарських культур, а саме: м'яти – Згадка, Лубенчанка, Чорнолиста, Лідія, Мама, Лебедина пісня, Посульська ліналоольна; змієголовнику молдавського – Запашний; материнки звичайної – Україночка; жовтушнику розлогого – Пам'яті батька; жовтушнику лакфіолевидного – Сонячний. Лідія Панасівна співавторка районованих сортів ромашки лікарської – Азулена і подорожнику великого – Полтавський [5].

За успіхи в наукових дослідженнях дослідницю було нагороджено медаллю «Ветеран праці» (1985 р.), орденом «Знак Пошани» (1986 р.), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР (1985 р.), знаком «Винахідник СРСР» (1990 р.), численними грамотами, дипломами, подяками. Від 2007 р. вона стала лауреаткою премії Л.П. Симиренка Національної академії наук України, та отримала почесне звання доцента Херсонського державного аграрного університету.

За вагомий внесок у розвиток селекції лікарських культур України, її ім'я включено до четвертої книги серії «Українські вчені-аграрії ХХ століття» (2001 р.). За успіхи в наукових досягненнях ім'я Л.П. Шелудько було занесене до Книги трудової слави Станції.

Плідна праця Лідії Панасівни оформлена в 23 закінчених наукових розробках, 168 публікаціях, в т.ч. монографіях: «М'ята перцева (селекція і насінництво)» (2004 р.), «Лікарські рослини (селекція і насінництво)» (2013 р.), захищена 13 авторськими свідоцтвами на сорти рослин [4,5].

Тож бачимо, зазначена ювілейна дата – чудовий підсумок творчої праці, з яким Лідія Панасівна прожила життя. Їй завжди було чим пишатися, нам же, її сучасникам, слід дякувати лубенській служительці богині Менти. Енергетика поступу Л.П.Шелудько не лише відчутна сьогодні, вона ще багато років буде прославляти наш край неперевершеними напрацюваннями знаної селекціонерки!

Бібліографія

1. Самородов В. Запавні шедеври королеви м'ят. Трудова Полтавщина. 2007. 27 квіт, С.8.
2. Самородов В. Увінчена лаврами та м'ятою. Зоря Полтавщини. 2007. 4 трав. С.11.
3. Самородов В.М., Поспелов С.В. Непревзойденные сорта мяты: грани таланта Лидии Шелудько. Агровісник Україна. 2007. №12. С.48-50.
4. Шелудько Л.П. М'ята перцева (селекція і насінництво). Полтава: ВАТ Вид-во Полтава, 2004. 200 с.
5. Шелудько Л.П., Куценко Н.І. Лікарські рослини (селекція і насінництво). Полтава, 2013. 476 с.